

ERGENEKON DESTANI – UYGUR YAZMASI OĞUZ KAĞAN DESTANINDAKİ İNANÇ MOTİFLERİ

Oğuz Kağan Destanının Uygur yazmasının, dil ve mitoloji yönünden incelemesi daha önceleri yapılmıştı. Bu yazıda ise destanın inanç yönünden incelemesi yapılmaya çalışıldı. Çalışmanın amacı, destanda anlatılan Oğuz Kağan'ın veya destanı yazan meçhul şahsın herhangi bir dine mensup olup olmadığının sorgulanmasıdır. Gerçi destanda hiçbir dinle ilgili göze batan bir motif görülemez de en azından bazı dinlerin prensipleriyle çatışan yönlerinin olup olmadığı hakkında fikir ileri sürülebilir. Burada amaç asla herhangi bir dinin prensibiyle çatışılmasını kınamak olamaz. Buradaki tek amaç destanın yazarı ve yazarın yaşadığı çevrenin dîni tutumlarını anlamaya çalışmaktır. Böyle bir çalışmanın sonucunda, destanın yazıya geçirildiği tarih hakkında daha sağlıklı yorumlar yapılmasının mümkün olabileceği ümit edilebilir. Çünkü “nöker, çerağ, tüşimel vb” kelimelerin kullanıldığı düşünülerek, destanın 13. yy. da kaleme alındığı sanılıyor. Rıza Nur, bu elyazmasının çok daha eski döneme ait olduğunu düşünmektedir (Pelliot 1995: 8). Ancak sonra gelenler, biraz da destanın yazılışını *Cengiz* sonrasına ötelemek niyetiyle olsa gerek, bu tarihi en erken 13. yy. olarak vermişlerdir. Onların önyargısına göre destan, Cengiz'den sonra yazılmış olmalıydı, çünkü Oğuz Kağan Destanında anlatılanlar aslında Cengiz'in istilasının bir esinlenmesiydi (!).

Uygur Türkleri tarafından destanın yazıldığı zamanda, o bölgede etki gösteren dinlerden, Mani dini, Budizm, İslam, Türklerin eski yaygın dini Tengricilik ve bazı Türkler tarafından kabul edilen Şamanizm'e ait motiflerin, metinde öncelikle aranması gerekir. Ancak metinde Oğuz Kağan'ın Tengri'ye yalvarması dışında net bir dîni motif yoktur. Belki de “destan Tengricilik izleri taşır” demek doğru olacaktır. Bunun yanında destanda hiçbir İslamî terim bulunmazken, İslam'a aykırı sayılabilecek hareketlere veya düşünelere de rastlanamaması ise bize, İslam'a girmeden önceki Türklerin yaygın dininin, İslam'a ters düşmeişini göstermesi açısından önemlidir.

Destan; doğumunu anlatırken, Oğuz Han'ın ağzının ateş kızılı, saçlarının, kaşlarının kapkara, yüzünün gömgök ve perilerden daha güzel olduğunu söyler (Bang vd. 1936: 10, 11). Bu ifadeler herhalde bir dîni motif içermez. Burada ancak “yakşı nabsikilerden körüklükrek erdi” (Pelliot 1995: 13) yani “iyi perilerden görümlüce (güzel) idi” sözüne dikkat etmelidir, çünkü eğer gerçekten Bang-Arat (1936: 11) ve Pelliot'un (1995: 13) düşündüğü gibi *nabsiki* kelimesi *peri* anlamına geliyorsa, bu inancın Uygurlarda var olduğu görülmüş olur. Gerçi *peri* inancı pek çok din ve kültürde var olduğundan, ayırt ediciliği yoktur. *Nabsiki* kelimesinin Türkçe olmamasından da seziliyor ki; bu inanış Türklere Farslardan geçmiş olabilir. Ayrıca *peri* inancı İslam'a ters bir inanış da değildir. Adı farklı da olsa İslam'da da görülemeyen varlıklar vardır.

Oğuz'un ilk sütünü emip bir daha emmeyişine gelince (Bang vd. 1936: 11), bu bir dinle alakalı bir motif değil. Genelde kahramanlık destanlarında, kahramana yönelik bir ilgi oluşturmak için çoğu kültürde kullanılan motiflerden biridir. İslam'a aykırılık durumu yine yoktur, zira İslam dininde pek çok peygamberin doğumunda bu türden mucizevî hadiselerden bahsedilir.

Hemen ardından sözü edilen, Oğuz'un “çiğ et, aş, şarap istemesi” olayına gelelim. Burada da şüphesiz yukarıdaki gibi, olağanüstüleştirerek ilgi çekme çabası vardır. Metnin orijinalinde *yig* kelimesi *çiğ* olarak çevrilmiş ise de bunda şüpheler vardır ve Pelliot'a (1995: 16) göre R. Nur bu kelimeyi *yigi*, yani *yiyecek*le ilintili düşünmüştür. Pelliot (1995: 16-20) ise şaşırtıcı olduğunu kabul etmekle beraber, *yig* kelimesinin *çiğ* olduğunda ısrar ederken, delil olarak da ileride değineceğimiz, Oğuz'un hayvansal bağlarından bahsederek konuyu biraz bulandırıyor.

Çünkü bir insanın bazı özelliklerini o konuda üstün bir hayvana benzetmek, hemen o insanı hayvansılaştırmak olmasa gerekir. Kaşgarlı Mahmut, sözlüğünde *yig*'i gerçekten de *çiğ* olarak çevirmiş (Bahari 2003: 244). Ancak R. Nur'un iddia ettiği gibi bu kelime *yigi* olarak okunursa, *yoğun*, *kalın*, *saf* gibi bir mana çıkar ki bu da Radlov'un okuyuşuna benzer (Pelliot 1995: 16). Yani Oğuz, *saf* (*katkısız*) *et* ve yanında da *aş* istemiştir. Kaldı ki *çiğ* *et* yemenin de bir dinle bağlantılı veya bir dine ters olduğu söylenemez. Gerçi Mani dini ve Budizm'de çok hoş karşılanacak bir durum sayılmaz. İslam'a göre ise mübah sayılmıştır, çünkü haram olmasını gerektirecek delil yoktur.

Şarap istemesine gelince; *şarap* olarak çevrilen kelimenin orijinali *sörme* ya da *sürme* olarak okunmuş olan kelimedir. *Şarap*, bizim anladığımız manasıyla tabi ki İslam'a aykırıdır, ama bu kelimenin *şarap* anlamına gelmesini gerektirecek hiçbir mantıklı delil yoktur. Arat ve Bang (1936: 11) bunu hemen *şarap* olarak çevirmişler, Pelliot (1995: 16-20) ise bunu uzunca açıklamış, *sörme*'nin *çorba* veya *içecek* anlamlarına gelebileceğini anlatmıştır. Ögel (2003: 115) ise; "Pişmemiş etler ister, aş, yemek ister oldu. Etraftan şarap ister, eğlenmek ister oldu!" şeklinde çeviri yaptığını söylemiştir. Ancak buna çeviri demek mümkün değildir. Ögel'in tamamen müstakil Oğuz Destanı yazması demek daha doğru olur. Zira Uygur yazması metinde asla "eğlenmek ister oldu" ifadesi yoktur. Bu, ancak Ögel'in kendi devrindeki Eski Türk İmajı anlayışını yansıtmaya olabilir. Belki bir dönem çekilen Tarkan filmlerindeki *hafif meşrep Eski Türk imajıyla* kökteş bir düşüncenin ürünü olan bir 20. yy. Oğuz Destanı yazmasıdır bu.

Daha destanın başında, yanlış olarak değinilen bu eğlence isteğinin, Oğuz'un ileride yapacağı seferleri, bir dava uğrunda mı, yoksa daha fazla et, şarap, eğlence, zevk (!) için mi yapmakta olduğu hakkında bir soru işareti oluşturma tehlikesi vardır. *Sürme* kelimesinin belki de *sür*-fiil kökünden türetilmiş ve hamurun saca sürülmesi gibi bir işlemle pişirilen ekmek türü yiyeceğe verilen isim olması gerekir. Mesela bu gün Anadolu'da saca akıtılarak pişirilen (krep benzeri) hamur yiyeceğinin adı *akıtmadır*. Ya da diğer bir ihtimal, Pelliot'un (1995: 16-20) dediği gibi bunu *içecek*, *çorba* olarak algılasak bile, bunun yine bizim şimdi anladığımız *şarap* olmadığı aşikârdır. Bu açıdan destanda hala İslam'a muhalif bir fikir yakalanmamış oluyor.

Oğuz'un ayaklarının öküz ayağına, belinin kurt beline, omuzlarının samurunkine, göğsünün ayıninkine benzetilmesi (Bang vd. 1936: 11) ne bir hakaret, ne bir garabettir. Bir dinsel veya mitolojik belirti aramaya da gerek yoktur. Bir kişinin ne kadar güzel bir surette veya güçlü olduğunu anlatmaktan ötürü kullanılmış, sadece edebî olarak incelenmesi doğru olan ifadelerdir.

Yılkı sürüleri güdüp ata binmesi ve yiğit olmasına (Bang. vd. 1936: 11) gelince... Bu hareketli yaşam tarzı, dingin bir hayat sürmeyi öğütleyen Budizm ve Mani dinine pek yakışmıyor. Bu dinlerden birine bağlı bir şahıs bu destanı yazsaydı, elbet Oğuz'u, malı mülkü olmayan, dünyaya ilişmeyen biri olarak görmek isteyecekti ve Oğuz'un gelişim çağına bu fikrini sokuşturacak, belki onun yolunu bir tapınağa düşürecekti. Öte yandan yazar Şamanist olsaydı, Oğuz'un yakınlarına eli davullu, ateş etrafında dans eden bir kam yerleştirip, Oğuz'u bunun talebesi yapacaktı. Müslüman olsaydı da Reşidüddin'in yaptığı gibi (Ögel 2003: 145), Oğuz Han'ın hayatını İslamî bir irşad ve tebliğ mücadelesi olarak görmek isteyecek, mesela belki en azından *Allah* kelimesini bir defacık da olsa zikredecekti.

Hâlbuki Oğuz, gençliğini ata binip, at sürüleri güderek geçirmişti. Bu çobanlık dönemi ise yine şaşırtıcı olarak, İslam geleneğine uyar. Çünkü İslam inancında çobanlık, peygamber mesleği olarak görülür.

Oğuz Kağan'ın, halka eziyet eden *kıyand* denen ve gergedan sanılmış olan canavarı öldürmesi (Bang vd. 1936: 11) ise şüphesiz bir amme hizmeti ve bir musibeti savmadır. Ancak yine dingin ve taassuba dayalı Budizm ve Maniheizm'e aykırı bir hareketlilik sezilir. Oysa İslam inancı bu tip hizmetlere sıcak bakar.

“Kene künlerde bir kün Oğuz Kağan bir yirde Tengrini çalburğuda erdi (Tanrıya yalvarıyordu)” (Bang. vd. 1936: 12) cümlesinden, Türklerin bir yaratıcıya inandıklarını ve ona yalvardıklarını anlamak mümkündür. Zaten Orhun yazıtlarından itibaren bilinen bir Tengri inancı Türklerde vardı. Gerçi Türklerin bu Tengri dışında başka küçük ilahlara (!) muvakkaten tapmadıkları kanıtlanmamış olsa da bu destanda, böyle bir çoktanrıcılık algılamamızı gerektirecek hiçbir ifade yoktur.

Ayrıca bu Tengri inancının İslam'la tanışmadan önce de Türklerde var olduğu aşikârdır. Akabinde, bir kızın gökten inen bir nur (*yaruk=ışık*) içinde Oğuz Kağan'a gösterilmesi, sonra onunla evlenip üç tane çocuk sahibi olması şüphesiz Oğuz'a Tengri'nin bir lütfu olarak düşünülmüş ve Oğuz'un ve onun neslinin kutsallığı açıklanmıştır. Kız için “Külse Kök Tengri küle turur, ığlasa Kök Tengri ığlaya turur” (Bang. vd. 1936: 14) ifadesi içinde yine *Tengri* zikredilmiş, bu defa *Gök* sıfatı ile anılmıştır. Burada bahsedilen Tengri, yine şüphesiz deminki Tengri'dir ve çoktanrıcılık hissedilmez.

Oğuz Kağan'ın karşılaştığı diğer kızdan da üç oğlu olmuştur ama bu karşılaşma nedense Tengri'ye yalvarma gibi dinsel bir olay esnasında değil de bir av esnasında olmuştur (Bang. vd. 1936: 14). Daha sonra Oğuz Kağan, artık kağanlığını ilan maksadıyla halkı ve beyleri davet eder (Bang vd. 1936: 15-17). Burada yine yukarıdaki *şarap* olarak çevrilen *sürme* sözü karşımıza çıkar ki onu yukarıda hallettiğimizden tekrar girmiyoruz.

Sonraki satırlarda gördüğümüz *gök böri*, yani *boz kurdun* Oğuz Kağan tarafından *uran* (*savaş narası*) ilan edilmesi (Bang. vd. 1936: 17) ise asla kurda tanrılık atfetmek olarak kabul edilemez. Kurt ile ilgili konuya ileride değineceğiz. Oğuz Kağan, sonra tüm bilinen devletlere elçiler göndererek tebligatta bulunur. Kendini dünyanın kağanı olarak ilan eder ve itaat ister. Emre itaat, ceza ve ödül vurgusu İslam'da da kuvvetlidir.

Destan bize Oğuz'un emirlerinin neler olduğunu şimdilik söylemese de ileride *Saklap*'ın sözlerinden, bu emirlerin dinsel içerik taşıyıp taşımadığını tartışacağız. Doğu tarafındaki Altun Kağan (herhalde Çin olmalı) hemen itaat edip hediyelerini gönderir ve dost safına girer (Bang vd. 1936: 17). Batıdaki Urum Kağan ise “ben onun sözünü tutmam” diyerek isyan edince Oğuz Kağan asker çıkarır. Acaba Oğuz'un sözü dinsel içerik taşıyor muydu, şimdilik karar vermiyoruz ve az sonra *Saklap*'ın söyleyeceklerini bekliyoruz.

Oğuz Kağan nihayet Muz Dağ eteklerine gelince, akşam dinlenmek üzere çadırına çekilir ve tan ağarınca içeri giren ışıkla uyanır. Bu ışık vurgusu Maniheizm'de vardır lakin sadece de o dine has değildir. Zira İslam'da da gökten nur inmesi vardır. Neyse, bu ışık içinde bir *Gök böri* (*bozkurt*) zuhur eder ve Oğuz'a hitap ederek ordusuna rehberlik yapmak istediğini söyler (Bang vd. 1936: 17-19). İslam inancına göre antipatik gibi görünen kurdun konuşması olayı aslında hiç de İslam'a ters değildir.

Kur'an'da Hz Süleyman (as)'ın hayvanlarla konuşabilmesi gibi mucizeler çok anlatılır. İslam geleneğinde gayb aşına bir ruhun, hayvanların dilini anlaması doğal kabul edilir. Bu arada bu olayda kurda ilahlık atfedildiği veya birilerinin kurda tapındığına dair en ufak bir belirti de yoktur. Daha çok, *Tengri* tarafından tayin edilen bir rehber gibi görünmektedir. Bir diğer nokta bu olayın, bir dağ eteğinde geçmesidir.

Kur'an'da ve hadislerde de birçok peygambere, dağlarda peygamberlik verildiği anlatılır. Burada Oğuz'a peygamber demek istendiği anlaşılmasın. Yalnız dağ motifinin İslam'a uyumluluğu görülse yeterlidir. Daha sonra Oğuz Kağan, Urum Kağan'ı mağlup eder. Urum Kağan'ın kardeşi Uruz Beğ ise oğlu Saklap'ı bir şehre bırakıp şehri korumasını söyler. Saklap ise Oğuz'a direnmez, Oğuz Kağan'a itaat ettiğini haber verir ve şöyle der: “Bizning kutbız, senning kutung bolmış”, “Tengri senge yir birip buçurmuş bolup turur” (Bang vd. 1936: 120-23). Yani “bizim kutumuz senin kutun olmuş” demekle Oğuz'un kutunu, yani mutluluk kaynağını, hülasa dinini kabul ettiğini ilan ediyor ve “Tengri sana yer verip vaat etmiş olup durur” demekle de Oğuz Kağan'ın seferlerindeki temel espriyi bir çırpıda özetlemiş oluyordu.

Demek ki Oğuz'un istediği itaat, öncelikle kendi kutunun (herhalde dininin) ve Tanrı'nın, dünya hâkimiyetini Oğuz'a verdiğinin kabul edilmesiydi. Ayrıca *buçurmuş* kelimesini Pelliot (1995: 72) da vaat etmek şeklinde çevirmiş olup, buradan Oğuz Kağan'ın *Tanrı* emri ve vaadi ile seferlerini yapmış olduğunu anlamalıyız. Bütün bu anlatılanlar ise İslam'ın *i'la-i kelimetullah* fikri ve yöntemi ile ilginç şekilde bağdaşmaktadır.

Sonrasında Oğuz Kağan yoluna devam eder ve yine zaman zaman aynı *bozkurt* Kağan'a yol gösterir. O seyahat sırasında Oğuz'un çok sevdiği atı *Muz (Buz) Dağ'a* kaçır. Bir kahraman bey, atı dağdan bulup getirir. Destan bu beyi tanımlarken “çalang bulangdın korukmaz turur erdi” der. Bu cümleyi Arat ve Bang (1936: 24-25) hayret verici şekilde “ne tanrıdan, ne şeytandan korkmazdı” şeklinde çevirmiş. Halbuki Türkçenin hiçbir lehçesinde, hiçbir zaman *çalang* tanrı anlamına gelmediği gibi, *bulang* da şeytan anlamına gelmez. İslam'a göre elbette yaratıcıdan korkmamak bir marifet değildir. Destanı yazanın ise marifetmiş gibi “tanrıdan korkmaz” şeklinde nitelemesi, destanın gidişatını İslam'a aykırı bir çizgiye taşıyacaktı. Ancak bu okuyuş tam bir yanılgıdır. Ögel (2003: 122) de kendi Oğuz Destanı metninde, Arat ve Bang'ın fikrini takip edip aynı hataya düşmüştür. Halbuki Pelliot (1995: 77-78), tanrı ve şeytan meselesini ağızına bile almıyor. Ona göre bu ifade “darbeden ve göğüs göğse savaştan korkmaz” anlamına gelir ki en doğrusu elbette budur.

Oğuz Kağan, seferlerine devam edip dünya hâkimiyetini sağladıktan sonra yurduna döner. Bu zamanda Oğuz Kağan'ın yanında boz saçlı, tecrübeli bir ihtiyardan bahsedilir. Onun için “ukğuluğ, tüşün bir er erdi, tüşimel erdi” yani, “çok okuyan, değerli bir er idi, bakan (veya belki de rüya yorumcusu) idi” denmiştir (Pelliot 1995: 90-91). Bu tecrübeli ihtiyar bir rüya görür ve Oğuz'a yorumlayarak anlatır. Sonra da Kağan'a “Tanrı bütün dünyayı senin uruğuna bağışlasın” diyerek dua eder. Adı *Uluğ Türk* olarak verilen bu ihtiyar rehber motifi de İslam'daki *Hızır* motifine uymaktadır. Adı Kur'an'da geçen Zülkarneyn'in Hızır'dan ders aldığı söylenmiştir.

Yani *Oğuz-Uluğ Türk* ilişkisi, *Zülkarneyn-Hızır* ilişkisini çağrıştırmaktadır. Bütün bunlardan sonra denilebilir ki; Oğuz Kağan Destanı, Türklere henüz İslam'ın ulaşamadığı bir zaman ve mekânda, İslam'ı tanıyamamış bir yazar tarafından yazılmıştır.

Bu açıdan Türklerin İslam öncesi bir inancını yansıtır. Öte yandan başka bir inancın etkisi (Şamanlık ve Totemcilik de dahil olmak üzere) ise hiç görülmez. Bunlara ilaveten, şaşılacak derecede İslamî düşünceye ters düşmez, hatta bazen örtüşür. Buradan; Türklerin eski dininin ekseriyetle Tengricilik olduğu sonucuna varılabilir.

Tengricilik ise öyle bir dindir ki başta tek bir yaratıcıya iman etmek ve ona yalvarmak gibi şartları ile Arap yarımadasında İslam öncesinde az bir insan tarafından inanılmakta olduğu söylenen Hanif dinini hatırlatır. Bu ise Türklerin İslam'ı topluca kabul etmelerini hızlandıran en önemli etken olmalıdır.

Dil yönünden incelemesini yapanların başlıcaları Dr. Rıza Nur, W. Radlov, Paul Pelliot, R. Arat ve W. Bang'dır. Mitoloji yönünden destanın giriş bölümünün incelemesini ise Prof. Bahaeddin Ögel yapmıştır.

Kur'an'da cinlerin varlığı açıkça anlatılır. Bu ilk süt, Bang ve Arat (1936: 11) tarafından "oğuz", Pelliot (1995: 14) tarafından "uğuz" şeklinde okunmuştur. Günümüzde de yavrunun emdiği ilk süte Anadolu'da "ağız sütü" denir.

<http://starling.rinet.ru/cgi-bin/response.cgi?root=config&morpho=0&basename=\data\alt\turcet&first=941&sort=proto>
(18.03.2009)

<http://www.risaleara.com/oku.asp?id=1333>
(19.03.2009)

BANG, Willy ve R. Rahmeti ARAT (1936). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Burhaneddin Basımevi.

PELLIOT, Paul (çeviren: Vedat KÖKEN) (1995). *Uygur Yazısıyla Yazılmış Uğuz Han Destanı Üzerine*. Ankara: TDK.

ÖGEL, Bahaeddin (2003). *Türk Mitolojisi 1. Cilt*. Ankara: TTK Basımevi.
BAHARİ, Mehran (PDFleştiren) (2003). *Divan- Lügat-it Türk Dizini*. TDK.

Kaynak:

Türk Yurdu Dergisi, Eylül 2009, Cilt 29, Sayı 265, Yazar: Mehmet Fatih DEVLEZ
<http://www.turkyurdu.com.tr/modules.php?name=Dergi&file=article&sid=1690>

Yeni Osmanlılar, 18 Ekim 2011

<http://www.yeniosmanlilar.com/24-Oguz-Boylari.pdf>